

ÖKO Zrt. vezette Konzorcium

„Vízgyűjtő-gazdálkodási tervek készítése” című KEOP-2.5.0.A kódszámú projekt megvalósítása a tervezési alegységekre, valamint részvízgyűjtőkre, továbbá ezek alapján az országos vízgyűjtő-gazdálkodási terv, valamint a terv környezeti vizsgálatának elkészítése (TED [2008/S 169-226955])

Háttéranyag a VGT 7. fejezetéhez

7-7. háttéranyag

A területi vízgazdálkodás és a VKI célok kapcsolata

Budapest, 2009. december

ÖKO Zrt.

Környezeti, Gazdasági, Technológiai,
Kereskedelmi, szolgáltató és Fejlesztési
Zártkörűen Működő Részvénytársaság

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Vízi Közmű és Környezetmérnöki Tanszék

VTK Innosystem

Víz, Természet- és Környezetvédelmi Kft.

VIZITERV Environ

Környezetvédelmi és Vízügyi Tervező, Tanácsadó és
Szolgáltató Kft.

RESPECT

Tanácsadó és Szolgáltató Kft.

ÖKO Zrt. vezette Konzorcium

„Vízgyűjtő-gazdálkodási tervek készítése” című KEOP-2.5.0.A kódszámú projekt megvalósítása a tervezési alegységekre, valamint részvízgyűjtőkre, továbbá ezek alapján az országos vízgyűjtő-gazdálkodási terv, valamint a terv környezeti vizsgálatának elkészítése (TED [2008/S 169-226955])

Háttéranyag a VGT 7. fejezetéhez

7-7. háttéranyag

A területi vízgazdálkodás és a VKI célok kapcsolata

Készítette: Ungvári Gábor BCE-REKK

Budapest, 2009. december

ÖKO Zrt.
Környezeti, Gazdasági, Technológiai,
Kereskedelmi, szolgáltató és Fejlesztési
Zártkörűen Működő Részvénytársaság

VTK Innosystem
Víz, Természet- és Környezetvédelmi Kft.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Víz Közmű és Környezetmérnöki Tanszék

VIZITERV Environ
Környezetvédelmi és Vízügyi Tervező, Tanácsadó és
Szolgáltató Kft.

RESPECT
Tanácsadó és Szolgáltató Kft.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1. Helyzet leírás	3
1.1. A területi vízgazdálkodás feladat ellátása	3
1.2. A problémák kialakulása.....	3
1.3. A területi vízgazdálkodás pénzügyi helyzete	4
2. A VKI kapcsolata a területi vízgazdálkodással	6
Függelék 1. - A művelési ág váltás lehetőségére vonatkozó vizsgálatok eredményei	9
Függelék 2. - A mezőgazdaság vízszolgáltatás és a területi vízgazdálkodás működtetői megoszlása	11

Bevezetés

Ebben a dokumentumban összefoglalását adjuk azoknak a vizsgálatoknak, amelyek a VKI 2. megalapozó fázis és a jelenlegi tervezési folyamatban készültek és érintik a területi vízgazdálkodás feladat ellátását. A dokumentumhoz háttéranyagként tartozik a mezőgazdasági vízszolgáltatás és a költségmegtérülés helyzetét feltáró dokumentum.

1. Helyzet leírás

1.1. A területi vízgazdálkodás feladat ellátása

Magyarország földrajzi adottságai és az évszázados vízépítési munkák eredményeképpen a síkvidéki területeken a vízkárelhárítás és az időszakos vízigények kielégítésének szükségletei egymással sokszorososan összefonódó területi rendszereket alkotnak, melynek működtetése számos kihívással néz szembe, ezek elsősorban finanszírozási és ökológiai szempontúak.

Ez a vízrendszer egyszerre szolgál vízpótlási és vízelvezetési célokat. Az egyes területileg, vagy fő funkcióját tekintve elkülöníthető elemei pedig különböző kezelésben vannak. A helyzet megoldását bonyolítja, hogy a közösségi – vízkárelhárítási funkciókra részben a területhasználat jelenlegi gyakorlatából fakadó hatások elhárítása miatt is szükség van, ami egyre növekvő (alap)terheket jelent, de ennek mértékével és okaival az érintettek nincsenek tisztában. Ebben az összetett rendszerben nem egyértelmű, hogy hol húzódik az egyéni és a közösségi felelősségvállalás határa, ez pedig gátolja, hogy a felmerülő kérésekre az érintettek érdekeltségén alapul saját hatókörükben keressenek megoldást.

A fenti helyzetből adódik, hogy a mezőgazdasági vízszolgáltatással kapcsolatban felmerülő VKI feladatok nem különíthetők el a vízrendszer egészét érintő kérdésektől. De ez nem azt jelenti, hogy a VKI célok megvalósítását a többi kérdés megoldatlanságára hivatkozva meg lehet kérdőjelezni. Véleményünk szerint a VKI egy lehetőség és egy kiegészítő szempontrendszer, amit a területi vízgazdálkodás rendszerében jelenlévő problémák megoldása során figyelembe kell venni. Tehát a VKI célok megvalósításának ütemezésében és forrásigényében tekintettel kell lenni arra, hogy egy hosszú (ágazati szempontok mentén zajló) alkalmazkodási folyamat tudja a célokat fenntartható módon biztosítani.

Két dokumentum nyújt helyzetértékelést: A „TÁJÉKOZTATÓ a KvVM Miniszteri Értekezlete számára A SÍKVIDÉKI BELVÍZVÉDEKEZÉS KÖRNYEZET- ÉS KÖLTSÉGHATÉKONYSÁGI SZEMPONTJAI - A belvízvédekezési költségek csökkentési lehetőségeinek vizsgálata”. című, 2005 decemberében készült FVM-KVVM anyag ágazati szintű áttekintést nyújt integrált megközelítésben a mezőgazdasági vízkárelhárítási és természetvédelmi szempontok alapján. A másik, a költségek megtérülését vizsgáló anyag a mezőgazdasági vízhasználat finanszírozásnak gyakorlati menetét próbálja meg áttekinteni (VKI 2. fázis, 4;5;6;7 feladat 5. melléklet, II. Függelék A mezőgazdasági vízszolgáltatások költségmegtérülésének helyzete és javaslatok a költségmegtérülés érvényesítésére).

E két dokumentum alapján fogalmazzuk meg a VKI célok megvalósításának kapcsolatát a területi vízgazdálkodás jelenlegi folyamataival.

1.2. A problémák kialakulása

Az FVM tájékoztató anyag a következő áttekintést tartalmazza: „A belvíz jelenség okai természetiek és az emberi tevékenységből fakadnak¹, az emberi hatások két csoportba oszthatóak 1) a művelés kérdéseire és 2) az azt kiszolgáló vízrendszer kérdéseire.

Művelési ág és mód

- a szükségesnél kevesebb erdő.
- az adottságoknak nem megfelelő területhasználati módok
- helytelen talajművelés (mélylazítás elmaradása)

A vízrendszer kérdései

- a birtokviszonyok megváltozását nem követte a vízelvezető rendszer átalakítása
- a vízelvezető rendszerek elemeinek folyamatos karbantartásának elmaradása”

„A termőterületek növelése céljából – a mennyiségi termelés előtérbe helyezésével - az 50-es években minden területet szántóföldi művelésbe vontak, őszyepekét törtek fel, rét, legelő területeket vontak be mezőgazdasági használatba, pedig ezek a területek belvíz-veszélyeztetettség szempontjából általában kedvezőtlen helyzetben voltak. Az elmúlt száraz évtizedekben további, korábban vízjárta, belvízzel veszélyeztetett területeket is művelés alá vontak. Ezekben a rossz termőhelyi adottságokkal rendelkező területeken hatékony mezőgazdasági művelést folytatni nem lehet.”ⁱⁱ

A területhasználat jellemzői és a természeti adottságok tehát együttesen formálják a vízrendszerekkel szembeni igényeket. Másik oldalról az adott természeti környezetben a vízrendszer fenntartásának költsége visszahat arra, hogy milyen gazdálkodást érdemes a területen folytatni. Ha a költségek információs szerepe torzul, (ha az érintettek felé megjelenő árak nem tükrözik a működtetés tényleges költségeit) az tényleg vezet az összes szereplőt abbeli hosszú távú döntésében, hogy melyek azok a területek, amelyek kellően jó minőségűek ahhoz, hogy érdemes legyen többlet szolgáltatás (belvízelvezetés és öntözés) árán a szántóföldi termelés feltételeire áldozni, szemben robosztusabb művelési ágak alkalmazásával. A központi tervezés időszakában megvalósult gyakorlat sajnálatos módon pont ezt a torzítást valósította meg. Erre a téves alkalmazkodást generáló folyamatra erősített rá a mezőgazdasági termékek árképzésében alkalmazott differenciálás, ami szintén a szántóföldi tömegtermékek felé terelte a termelést. Ebben, a visszacsatolás hiányában kifejlődött túlzott elvárásban keresendő a vízrendszerek működtetését veszélyeztető, ma tapasztalható leépülés gyökere. Ezért a vízrendszer működtetésének finanszírozási kérdései nem választhatóak el attól a kérdéstől, hogy a maihoz képest mekkora területen, milyen szolgáltatásokat érdemes nyújtani. A jelenlegi finanszírozási helyzet pontosan ennek a kérdésnek a tisztázatlanságát tükrözi.

1.3 A területi vízgazdálkodás pénzügyi helyzete

A belvízrendszer finanszírozási szempontból csapda helyzetben van, amit nem a Víz Keretirányelv megtérülési elvárásai okoznak, a szempontok érvényesítésére irányuló feltárás és kísérletek csak a felszínre hozták a problémát. A probléma gyökere, hogy a jelenleg szántóföldi gazdálkodást folytatók nem tudják fedezni a vízrendszer működtetésének rájuk eső költségét, de ez nem csak a piaci folyamatok következménye. A területi adottságoknak nem megfelelően választott művelési ágak és gazdálkodási módok eredményessége elmarad a versenytársakétól, mivel az adottságokban jelentkező hátrány többlet költségek formájában jelentkezik. (Következésképp, eredményeik elmaradnak a szántóföldi termeléshez jobb adottságokkal rendelkező területek mögött.) A nagy belvíz veszélyeztetettség és öntözési igény az egyik jelzése ennek kitérttségnek, amit a természeti adottságok figyelmen kívül hagyása eredményez. Az alacsony jövedelmezőség nem teszi lehetővé és érdemessé a fejlesztéseket, hiszen a rossz alaphelyzet miatt a fejlesztési források más területen való hasznosítása nagyobb jövedelemnövekedést eredményez, emiatt racionális azt ott hasznosítani. A csökkenő források miatt az eredetileg tervezett

funkciók egyre kisebb mértékben valósulnak meg, ami tovább rontja az eredeti kiépítettségre alapozott tevékenységek jövedelmezőségét és növekvő problémákat okoz az alap hálózat fenntartásában. Mindez tovább csökkenti a rendszer működés iránti fizetőképes keresletet. A negatív spirálból ezeddig nem sikerült kilépni.

A VKI II program, már hivatkozott anyagaⁱⁱⁱ kísérletet tett, hogy feltérképezze a mezőgazdasági vízszolgáltatás, tágabb megközelítésben a területi vízgazdálkodás finanszírozási helyzetét. Az alfejezet további megállapításai erre az igen kiterjedt anyagra épülnek.

A vízrendszer kiépítettségéhez képest a működtetésre és a fenntartásra rendelkezésre álló források elégtelenek. Sem az állami, sem a magán források nem fedezik azokat a feladatokat, amelyek a vízrendszer egészének, eredetileg tervezett funkcióit biztosítanák^{iv}. Az állami források a szervezetek működésének alacsony színvonalú finanszírozása mellett az elkerülhetetlen – vis maior – helyzetek megoldására szolgálnak, a gazdasági célú vízszolgáltatási tevékenységből származó bevételek csak a legszükségesebb működési kiadásokat fedezik, a belvíz elvezetési szolgáltatás esetében a mezőgazdasági haszonélvezőktől származó bevételek csak a részleges fenntartásra elegendők, a legkritikusabb részeken. (Az igazgatóságokéni felsorolást az egyes években elvégzett munkákról a hivatkozott anyag 1.2.3 és 1.2.4 fejezetei részletesen tartalmazzák)

Mind a környezetvédelmi és vízügyi igazgatóságok, mind a víztársulatok működésére jellemző, hogy próbálják a kezelésükben lévő vízrendszerek egészét a lehetőségekhez képest működésben tartani a folyamatosan változó finanszírozási keretek között. Ebből következik, hogy a rendszerek nem tudják az elvárt színvonalat nyújtani, sem közösségi, sem gazdasági céljaikat tekintve, miközben egyre növekvő amortizációs elmaradást görgetnek maguk előtt^{v, vi}.

Az elmaradó fenntartási munkákból következik továbbá, hogy a véletlen időpontokban bekövetkező vészhelyzeteket a rendszerek nem tudják teljes felkészültséggel fogadni, emiatt a károk bekövetkezés is valószínűbb. A költségeket tovább növeli, hogy a hiányos fenntartási tevékenység miatt a védekezési munkák során kell elvégezni fenntartási munkákat, ami egyrészt a körülmények és az ütemezhetetlenség miatt drágább, másrészt rosszabb minőséget eredményez^{vii}.

Az eredeti feladathoz képest forráshiányos helyzetből következik, hogy az átcsoportosítások más feladatok ellátását is érintik. A felhalmozódó hiány így tovagyűrűzik és összegződik. Sajnálatos módon a nyilvántartások számszerű összevetésre nem adnak lehetőséget.

Ugyanakkor önmagában a forráshiány megszüntetése nem lenne megoldás a területi vízgazdálkodás problémáira.

- Egyrészt, mivel a mezőgazdasági termelők hosszú távú fizetőképessége a működés helyreállításától nem javulna (lásd az alapproblémát a természeti adottságokkal meglévő konfliktust). A megoldás az agrár tevékenységek természeti adottságokhoz való differenciált alkalmazkodásától várható, ami azonban már befolyásolja a szolgáltatás iránti keresletet.
- Másrészt mivel a szolgáltatás színvonala és az ezt biztosító finanszírozási források kapcsolata nem egyirányú. Nem csak a finanszírozás nagysága határozza meg a szolgáltatás színvonalát, hanem a szolgáltatás igényre szabottsága is befolyásolja azt, hogy megteremthetőek-e a finanszírozás forrásai.

E két elem egyensúlya megbomlott, ez tükröződik a pénzügyi helyzetértékelésekben.

Az alap probléma, hogy a rendszer jelenlegi kereteinek fenntartása inadekvát a megfogalmazott közösségi célokhoz. Szükséges az infrastruktúra kiterjedtségének és használatának a felülvizsgálata, hogy a finanszírozást stabilizálni lehessen, azonban az átalakításhoz szükséges információk nem állnak rendelkezésre. Azaz hiányzik annak ismerete, hogy a szolgáltatás különböző szintjének biztosításához szükséges költségek

fedezésére mekkora a tényleges, fizetőképes kereslet. A rendszer alkalmazkodásához az igények megváltozására / alkalmazkodására van szükség, ez tudja biztosítani azt is, hogy az állami kötelezettségek szükséges mértéke csökkenjen, vagy magasabb színvonalú szolgáltatást lehessen általa nyújtani. Az egyéni érdekeltség megteremtése nélkül ez az igény nem válik a területhasználók valós igényévé.

A szolgáltatás kívánatos irányba mozdítását nem a műszaki ismeretek hiánya akadályozza. A Kövizigek vonatkozó vizsgálati eredményei is rámutatnak az adottságokhoz jobban igazodó területhasználat potenciális előnyeire, de arra is, hogy a szükséges irányba való elmozdulás akadálya a gazdasági érdekeltség tisztázatlanságaiból fakad.

2. A VKI kapcsolata a területi vízgazdálkodással

A Víz Keretirányelv a területi vízgazdálkodás problémáinak feltárásában egy szempontrendszer, ami segítséget ad a területi vízgazdálkodás által nyújtott szolgáltatások és finanszírozási hátterük tisztázására. A VKI megvalósítása a területi vízgazdálkodás jelenlegi helyzetében lényegében a jótékony külső kényszert jelenti, olyan kérdések eldöntésére, amelyeket a szolgáltatás megújításához egyébként is meg kell válaszolni.

A mezőgazdasági vízhasználatok a VKI közgazdasági szemléletét megalapozó WATECO anyagok kategorizálása szerint vízszolgáltatások, így érvényesülnie kell tekintetükben a költségmegtérülés elvének. (Ennek a szempontnak a vizsgálatára irányult a VKI 2. szakasz keretében a témáról készített feltáró anyag^{viii} 1.1 fejezete.) Ugyanakkor egy-egy vízrendszer által biztosítandó funkciók nagyobbik része – árvízvédelem, belvív elvezetés, belvív károk elleni védekezés, jóléti és természetvédelmi célú vízpótlás – a vízhasználatok körébe tartozik. A két csoportra a Víz Keretirányelv szemléletmódja alapján eltérő költség megtérülési szabályok vonatkoznak. Nem egyértelmű, hogy ebben az esetben a különböző besorolású, de összefüggő rendszerek által nyújtott funkciók költség viszonyai hogyan kerüljenek elkülönítésre.

A VKI szemléletében a területi vízgazdálkodási rendszerrel kapcsolatban azonosított kérdések:

1. Vizesélőhelyek természetes vízutánpótlása (esetleges bővítése), ami konfliktusban áll a vízvezetési igényekkel
2. A felszín alatti vizektől függő ökoszisztémák víz utánpótlása (a medrek talajvíz lecsapoló hatása miatt)
3. A belvizekkel a vízfolyásokba érkező tápanyag terhelés vízminőség rontó hatása
4. A használat közgazdasági szempontú kérdései: a költség fedezés és a készletekhez való hozzáférés szabályozása
5. A korlátos mennyiségben rendelkezésre álló készletek legnagyobb gazdasági értéket biztosító hasznosítása

Ezek azok a pontok, amelyek a VKI szempontrendszerében leírják az előző fejezetben vázolt problémakört. A többi kérdés kisebb súlyú, vagy a megoldást máshol kell keresni

6. A vízfolyások hidromorfológiai hiányosságai, vízfolyások zonációjának hiánya. (A vízrendszert alkotó vízfolyások nagy része mesterséges, állapotukat a területhasználat igényei határozzák meg, ökológia állapotuk a területek más vízfolyásaival, állóvizeivel szemben másodlagos kérdés. A rendelkezésre álló forrásokat más intézkedésekre fordítva jobb ökológiai állapot lehet összességében elérni)
7. A vízfolyások, mint befogadók alacsony és időszakosan jelentősen változó vízhozammal bírnak. A bevezetett tisztított szennyvizek nem tudnak hígulni, ami vízminőségi problémákat eredményez. (Tipikus „csövégi” probléma, amelynek a

megoldását nem a befogadóknál, hanem a kibocsátóknál, a települési szennyvízkezelés technológiájánál, a vizek helyben tartásának megoldásával kell kezelni.

A fenti felsorolás alapján véleményünk szerint, a területi vízgazdálkodást érintő legfontosabb VKI kérdéskör a területi vízvisszatartás képességének növelése, a művelési ágak belvízöblözet szintű összehangolásának megteremtése. Ennek indoka, hogy a vízvisszatartás csökkenti az elvezetési igényt. Ez javítja a területen a vizesélőhelyek víz utánpótlását. A csökkentett elvezetési igény a vízfolyások kiépítettségével szembeni igényeket is csökkenti, ami egyrészt lehetőséget nyújt a talajvíz megcsapolás megszüntetésére (fenék szint emelés, megszüntetés), másrészt megteremti a jó állapothoz szükséges part menti növénytakarók fennmaradásának – jelenleg nem biztosított – helyét. Ezek azok a VKI igények, amelyek számos ponton párhuzamosságokat mutatnak a területi vízgazdálkodás, VKI céloktól függetlenül szükséges szemléletváltása esetén bekövetkező hatásokkal.

A VKI azon rendelkezésének eléréséhez, amely célul tűzi ki a szolgáltatások használó számára a költségek fedezését szükséges. Ennek első lépése a vízrendszerek köz és magán érdekű feladat ellátásának a lehatárolása kell legyen, ami a továbbiakban alapot adhat a finanszírozási terhek megosztására (a működési és fenntartási költségek esetében is).

- A közérdek meghatározása egyik oldalról azért fontos, hogy közpénzből csak ezek a feladatok finanszírozódjanak, ugyanakkor elismerésre kerüljenek azok a közérdekű hatások, amelyek az egyéni tevékenységek mentén alakulnak ki (pl víztározás árvízi és rendelkezésre bocsátás víz-szűke időszakban).
- Az érintettek körének egyértelműsítése, az illegális használatok lehetőségének a kizárása, azt a helyzetet orvosolhatja, hogy azok a használók fizetnek (a tényleges részüknél nagyobb mértékben), akik a szolgáltatók számára a legegyszerűbben elérhetőek.

A költség fedezés biztosításához tartozik az egységes szemléletű és mértékű árképzés kialakítása.

- Az államnak biztosítania kell, hogy a regionális elhelyezkedéstől függetlenül minden szolgáltatást igénybevevő azonos struktúrájú (tartalmú) árképzéssel szembesüljön, ahol a különbségek csak az eltérő földrajzi adottságokból származó technikai különbségeket tartalmazzák.
- Meg kell teremteni ugyanakkor az árképzés feletti kontrollt is, mind a kormányzati, mind a magán szereplők számára, mivel a szolgáltatás területi monopóliumot alkot.

A VKI költség megtérülésre vonatkozó feltétel rendszere tartalmazza a készlet költség fogalmát. Ez a költség akkor jelentkezik a társadalom szintjén, ha a vízhez való korlátos hozzáférés miatt nem a legnagyobb hozzáadott értéket előállító használat valósul meg, hanem egy kevésbé eredményes, ezáltal alacsonyabb lesz az összes elért gazdasági teljesítmény. A területi vízgazdálkodás szemszögéből ez a szempont a korlátos víz-hozzáférésű időszakokban rendelkezésre álló mennyiség elosztásának kérdését jelenti. Az eddig megfogalmazott költség szempontok technikai jellegűek voltak. Ugyanakkor az árképzési rendszernek megoldást kell nyújtania arra a valós igényre pl az öntözés esetén, amikor a felhasználók egy része magasabb díjat is hajlandó lenne fizetni, de ebben az esetben garantált hozzáférést vár el. Ez a kérdés viszont tágabban a vízhiányos időszakok hozzáféréseinek szabályozását veti fel. A Keretirányelv logikájából ebben az esetben a közösségi és a gazdasági célú mennyiségek megkülönböztetése és a gazdasági célú használat esetén a fizetési hajlandóság szerinti hozzáférés elvének érvényesítése következik. (Ezt a kérdéskört és a vonatkozó javaslatokat részletesen a vízkészlet járulék VKI szempontú továbbfejlesztését tárgyaló háttéranyag tartalmazza). Emellett a VKI lehetőséget biztosít a takarékos vízhasználat támogatására.

A feltáró anyagok tapasztalatai azt mutatják, hogy a vízrendszer működésével kapcsolatban megfogalmazott igények megváltoztatása lehetőséget teremt a működtetés konszolidációjára, kedvező folyamatok elindítására. Ehhez azonban szükség van arra, hogy a gazdálkodók döntési helyzetbe kerüljenek és a saját területeikről rendelkezésre álló információik birtokában kelljen mérlegelniük, hogy érdemes-e, szükséges-e művelési ágat vagy módot váltaniuk a többi gazdálkodó hasonló döntéseinek függvényében, hogy ki tudják használni a közösségi ágár politikai és a VKI hosszú távú céljainak megvalósítása érdekében nyújtott lehetőségeket. Erre az új feladatra a jelenlegi gazdaság szabályozási eszközök csak részben vannak felkészülve nincsenek felkészülve, ezért a jelenlegi formák pl az uniós ágár kifizetések feltételeinek célzottabb VKI szempontú megfogalmazása szükséges a következő uniós költségvetési ciklusban, továbbá új szabályozási eszközök kialakítására is szükség van. Az országos terv háttéranyagaiban megtalálhatóak a tervezők erre vonatkozó javaslatai.

- A mezőgazdaság érintettségéről: A vízgyűjtő-gazdálkodás és a mezőgazdaság összehangolásának lehetőségei (javaslatok) Mozsgai Katalin, ÖKO Zrt., Clement Adrienne, BME, Simonffy Zoltán, BME, Dr. Rákosi Judit, ÖKO Zrt., Dr. Podmaniczky László, szakértő
- A művelési ág váltás folyamatának költség-hatékony megvalósíthatóságáról: Háttéranyag az országos VGT 8. fejezetéhez - Javaslat a gazdaság szabályozási eszközök VKI célt szolgáló továbbfejlesztéséről - A mezőgazdasági politika és VKI célok ágazati szintű koordinációja - A területhasználat ésszerűsítését segítő szabályozási eszköz - Egyeztetésre szánt anyag, Ungvári Gábor

A javaslatok az Országos Vízgazdálkodási Terv 7. és 8.3 fejezeteibe épülnek be.

Függelék 1. - A művelési ág váltás lehetőségére vonatkozó vizsgálatok eredményei

Az FVM-KVVM közös állásfoglalás melléklete bemutatja azoknak a vizsgálatoknak a tapasztalatait, amelyeket 10 KÖVIZIG részvételével végeztek a vízvisszatartást eredményező művelési ág váltások vízrendszer fenntartásra gyakorolt hatásáról (KVVM-FVM Tájékoztató 3. melléklet 40. oldal). A két dokumentum részleteinek bemutatásával arra kívánunk rámutatni, hogy a kitűzött célok elérése érdekében tett javaslatok közül hiányzik egy olyan eszközrendszer, amely összekapcsolja a gazdálkodók egyéni döntéseiben jelenlévő információkat a vízgazdálkodási egységek szintjén érvényesítendő feltételekkel. Mindez akkor megvalósítható ha a művelési ág váltás okán megvalósuló többlet (agro)ökológiai szolgáltatásokat megfizetik azok számára, akik azokat nyújtani fogják. Ennek a feltételnek az uniós agrártámogatások jelenlegi elosztási arányai nem felelnek meg.

Az 1. vizsgálat csoport. Két területi elemzés, amely vizsgálatokat a KÖTI KÖVIZIG és az ATI KÖVIZIG egy-egy öblözetében végezték el a működtetés szintjére koncentrált.

„A vizsgálati adatok alapján megállapítható, hogy a visszatartandó víztömegek egyrészt a torkolati szivattyútelepek belvízcsúcs terhelését csökkentik. A belvíztömegek visszatartása, lefolyásuk késleltetése egyrészt lehetőséget biztosít a vízszállító rendszer permanens üzemállapotainak kialakulására. A permanens üzemállapotok következtében a belvízrendszerek torkolati szakaszainak közelében tapasztalt belvízi elöntések kialakulásának gyakorisága csökken. A lefolyás késleltetés másik hatása, hogy lehetőséget biztosít a belvízi időszakok után gyakorta következő nyári szárazság hatásainak csökkentésére, ezáltal a rendszerekben pótlólagosan külső vízgyűjtőkről bevezetett öntözővíz mennyiségének csökkentésére.” FVM-KVVM tájékoztató anyag Melléklet 40. oldal.

Kiderül továbbá az elemzésből., hogy a belvíz rendszer szempontjából kedvező vízvisszatartási gyakorlat a területen lehetőséget nyújt / alapot teremt a vidékfejlesztési támogatások igénybevételére és az árapasztás megvalósítására a VTT keretében.

A 2. vizsgálat csoport. A bemutatott vizsgálatot tágabb kör végezte - 10 vízügyi igazgatóság területét érintette, ahol : vízvisszatartási lehetőség van; olyan mélyfekvésű területek vannak, melyek „természetbe adása” gazdálkodási szempontból a legkisebb károkossal jár és a működtetés feltételei megváltoztathatók (például magasabb vízint-tartás, medertározás). A tapasztalatok szerint:

- „Egyértelműen kimutatható, hogy a legnagyobb problémát a lehetséges tározásra, vízvisszatartásra alkalmas területek tulajdonviszonyai jelentik.
- („.)Az érdekeltekkel való egyeztetés, azok nagy száma és az érdekeltek felfogásbeli különbsége igen nehéz feladatot jelent majd.” (...)
- valamennyien tiltakoznak egy kompenzáció nélküli vízborítottság elviselése ellen. (...)
- A vizsgálat rávilágított arra is, hogy a vízminőségi kérdések megkerülhetetlenek. A belvízrendszer pontszerű és diffúz szennyező forrásainak felderítése és lehetséges lokalizálása, ill. megszüntetése nélkül az összegyülekező és visszatartott-tározott vizek minősége kérdéses, (...)
- Vizsgálandó az új megoldások üzemelési rendje, üzemállapotai, szabályozottsági igénye, illetve szükséglete is. (...)
- A vizsgálat rámutatott arra, hogy míg a medertározás nagyságrendileg jelentéktelen, és az adott belvízrendszeren a szivattyúzott, átemelt víz mennyiségét érdemben nem csökkenti, addig a területen visszatartott, tározott vizek mennyisége jelentős is lehet. (...)

- Nyilvánvaló, hogy ez az új igényeket kielégítő működtetés a belvízrendszerek területén új mezőgazdasági, gazdálkodási lehetőségeket, illetve korlátokat teremt, ami további kérdéseket indukál. a területhasználat megváltozása, megváltoztatása már meghaladja a vízimérnöki kompetencia körét. ” .

Az eredmények alapján elmondható, hogy rendszerek ésszerűsítésének a területi vízvisszatartás egy hatásos eszköze lehet, azonban a megvalósítás előtt álló legfontosabb problémák nem a műszaki, hanem a közösségi döntéshozatal folyamatában jelentkeznek, túlmutatnak a működtetők feladat és hatáskörén.

Függelék 2. - A mezőgazdaság vízszolgáltatás és a területi vízgazdálkodás működtetői megoszlása

„A síkvidéki vízgyűjtőn kialakult csatornahálózat hosszára, tulajdonosok közötti megoszlására többféle adat ismert, melyek közül néhányat az alábbi táblázatban foglaltunk össze^{ix}. Az adatokban mutatkozó bizonytalanságok ellenére egyértelmű, hogy a tulajdonviszonyok alapján a hálózat elemei három fő csoportba sorolhatók, melyek részaránya a következő, intervallumokba esik:

- kizárólagos állami tulajdonban álló, nagyon kis részben egyéb állami tulajdonban lévő, KÖVIZIG kezelésű művek (főművek, főbefogadók) 18-19 %,
- forgalomképes állami tulajdonú, FVM felügyelete alá tartozó, vízi társulati kezelésű, vagy üzemeltetésű művek 43-47 %
- önkormányzati és magántulajdonú művek 34-39%.”

1. Táblázat: A vízfolyás és csatornahálózat hossza, kilométer

Megnevezés	Síkvidéki területek csatornahálózata				Dombvidéki területek vízfolyáshálózata
	1999	2003	2004	2006	2003
Állami tulajdonú, KÖVIZIG kezelésű	8 178	8 460	8 100	8 100	4 115
Állami tulajdonú, FVM hivatali kezelésű	3 478		3 100		
Társulati	16 140	19 754	16 100		15 527
FVM felügyelete alá tartozó forgalomképes állami				19 600	
Önkormányzati		5 166	1 800		3 866
Magán (üzemi)		12 777	12 900		28 201
Önkormányzati és magán	14 802	17 943	14 700	14 300	
Összesen	42 598	46 157	42 600	42 000	51 833
Eltérés az összegzett értéktől	0	0	600	0	

Forrás: A Tisza-völgy síkvidéki belvízvédelmi koncepciója, tanulmány (1999), Vízügyi Központ és Közgyűjtemények (2003), Kolossváry-Udvari (2004), Csongrád megyei Földművelésügyi Hivatal tájékoztatója (2006)

ⁱ KVVM-FVM : Tájékoztató a KvVM Miniszteri Értekezlete számára; A síkvidéki belvízvédekezés környezet- és költséghatékonysági szempontjai - A belvízvédekezési költségek csökkentési lehetőségeinek vizsgálata, 5. oldal

ⁱⁱ FVM TÁJÉKOZTATÓ - a KvVM Miniszteri Értekezlete számára A SÍKVIDÉKI BELVÍZVÉDEKEZÉS KÖRNYEZET- ÉS KÖLTSÉGHATÉKONYSÁGI SZEMPONTJAI - A belvízvédekezési költségek csökkentési lehetőségeinek vizsgálata 2005, december -11. oldal

ⁱⁱⁱ VKI 2. fázis, 4;5;6;7 feladat 5. melléklet, II. Függelék A mezőgazdasági vízszolgáltatások költségmegtérülésének helyzete és javaslatok a költségmegtérülés érvényesítésére

^{iv} Az FVM-KVVM tájékoztató anyag vázolta kép alapján az állami fenntartási célú beruházásokat kiegészítő, a mezőgazdasági vízhasználat céljait szolgáló beruházások forrását a különböző uniós támogatások (tehát közpénzek) adják II/9 fejezet 25 oldal, a vízrendszer fenntartásában és működtetésében a tényleges használói költség hozzájárulás minimális.

„A kizárólagos állami tulajdonú vízrendezési létesítmények fenntartását biztosító forrásokra nincs sem hazai, sem EU-s pályázati lehetőség.” FVM-KVVM Tájékoztató II./9 fejezet 25. oldal

^v A VKK adatai szerint 2004-ben a (hivatkozott VKI anyag 79. oldal) a víztársulatok bevétele 8 mrd Ft volt, az általuk kezelt csatorna hossza 35 ezer km. Társulati adatközlés alapján a csatorna fenntartás átlagosan 321 eFt/km indokolható éves költséget jelentene(90. oldal hivatkozott VKI anyag), az a teljes kezelt hosszra 12 mrd Ft, ez önmagában kétszerese a bevételi adatnak a víztársulatok többi funkciójának ellátását figyelmen kívül hagyva.

^{vi} „A kizárólagos állami művek fenntartása (és üzemeltetése) területén a tényleges ráfordítások több mint 10 éve jelentősen elmaradnak az éves szükségletektől. A műszaki normatívák alapján 6,3 milliárd Ft-ban meghatározott (5,5 milliárd Ft - és 0,8 milliárd Ft üzemeltetési költségigényekkel), – illetve az elviselhető kockázatot is figyelembe vevő 3,8 milliárd Ft-tal számolt fenntartási kerettel szemben évi 1,2 milliárd Ft nagyságú keret állt rendelkezésre az elmúlt években. A fenntartás forráshiánya miatt a feladatokat műszaki szükségesség alapján végzett sorolással határozták meg, melyben elsőbbséget élveznek a szivattyútelepek, mőtárgyak, és a kettősműködésű csatornák karbantartásai, valamint a funkcióképességet leginkább veszélyeztető eseti meghibásodások javítása. A fennmaradó területeken az el nem végzett, egymásra halmozódó fenntartási munkák olyan károsodásokat okoznak a belvízvédelmi művekben, hogy azokat csak nagyobb költségigényű, azaz rekonstrukciós beruházási munkával lehet helyreállítani. FVM-KVVM Tájékoztató 19. oldal”

^{vii} „A karbantartás elmaradása növeli a belvízi kockázatot. Egy rendkívüli belvízhelyzet során elmaradó karbantartási munkálatok miatti többlet védekezési feladatok és a helyreállítás költségei többszörösen meghaladják az évenkénti rendszeres fenntartási munkálatok összköltségét.” FVM-KVVM Tájékoztató 20. oldal

^{viii} 5. Melléklet A vízszolgáltatásokkal kapcsolatosan fennálló költségviszonyok és a ráfordítások értékelése, a költségek megtérülési szintjének vizsgálata, a helyzet kritikai elemzése és a fejlesztésre vonatkozó javaslatok kidolgozása 4.5.6.7. feladat Zárótanulmány

^{ix} VKI 2. fázis 4;5;6;7 feladat 5. melléklet, II. Függelék A mezőgazdasági vízszolgáltatások költségmegtérülésének helyzete és javaslatok a költségmegtérülés érvényesítésére 27. oldal